

УДК 378.147:81'243

С.Ф. ШАРКОВА,
*викладач кафедри перекладу та іноземних мов
Національної металургійної академії України*

ОСОБЛИВОСТІ РОЗВИТКУ МОТИВАЦІЇ ОВОЛОДІННЯ ІНОЗЕМНОЮ МОВОЮ В ПОЛІКУЛЬТУРНИХ ГРУПАХ СТУДЕНТІВ

У статті наведено результати дослідження, проведеного серед студентів полікультурних груп, які навчалися за експериментальною програмою.

Ключові слова: мотивація оволодіння іноземною мовою, навчання у полікультурних групах, студентський вік.

Постановка проблеми і актуальність дослідження. Одним із ключових питань педагогіки та психології є мотивація учіння. Використання мотивації дає можливість виявити внутрішні резерви особистості для її розвитку, навчання і виховання, тому що через мотивацію можна впливати як на продуктивність діяльності, так і на розвиток самої особистості. Низкою вчених зазначається, що мотивація як доволі гнучке утворення зазнає змін залежно від соціальної та економічної ситуації. Це робить проблему мотивації актуальною та потребує постійного її вивчення.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. За результатами теоретичних та експериментальних досліджень з проблем мотивації особистості в навчальній та професійній діяльності проблема формування оптимальної мотивації психологами та педагогами розглядається залежно від академічної успішності (П.В. Лушин, І.А. Зимня), цікавості до іноземної мови (Л.М. Байсара), задоволення комунікативної потреби (Dave Willis), здібностей до іноземної мови (М.П. Гришаєв), змісту інформації на іноземній мові, що повідомляється (Е.Л. Носенко, Michael Swan), особистості викладача (Candy Fresacher), стосунків між викладачем та учнями (Л.В. Дзюбо, Л.І. Гриценок), індивідуальних особливостей тих, хто навчаються (Jim Wingate), стосунків у навчальній групі (О.М. Гринчишин), професійної спрямованості у навчальній діяльності (О.Б. Тарнопольський).

У результаті досліджень, проведених серед студентів філологічних спеціальностей в рамках Нижегородської психолінгвістичної школи професора В.В. Рижова [4], було виділено дев'ять видів мотивації щодо вивчення іноземної мови:

1. Професійно-педагогічна мотивація оволодіння іноземною мовою, що виявляється у прагненні стати вчителем іноземної мови, працювати в школі.

2. Пізнавально-освітня мотивація до оволодіння іноземною мовою, для якої характерним є бажання бути всебічно розвинутою людиною та уявлення про те, що такою не можна бути без знань іноземної мови.

3. Інтелектуально-розвивальна мотивація, в основу якої покладені уявлення про можливість, що відкриває вивчення іноземної мови у розвитку мислення, пам'яті, а також сумлінності, волі та інших характерологічних властивостей особистості.

4. Комунікативна мотивація, що виявляється через висловлення побажання вивчати іноземну мову з метою спілкування з іншими людьми, в тому числі з представниками іноземних держав; прагнення підвищити власну комунікабельність, розширити й збагатити коло спілкування.

5. Емоційно-ціннісна мотивація, яка пов'язана з відчуттям позитивних емоцій, задоволення від занять іноземною мовою, почуття радості, задоволення від цієї роботи.

6. «Престижна мотивація» – уявлення про певну престижність знання іноземної мови, володіння нею, про можливість виділитися.

7. Ідентифікаційна мотивація, що свідчить про прагнення до ідентифікації, ототожнення себе з іншими людьми або уявленнями про них (батьків, вчителів, кіноакторів).

8. Матеріально-практична мотивація (або як ще позначають «прагматичний мотив»), що є уособленням досягнення практичної мети, на зразок подорожі за кордон, отримання престижної роботи.

9. Мотивація обов'язку за відсутності особистої значущості та глибокої зацікавленості в роботі щодо оволодіння іноземною мовою, що демонструється необхідністю виконувати навчальні обов'язки, отримати вищу освіту.

На основі викладеної системи В.В. Рижовим було розроблено тест мотивів оволодіння іноземною мовою, який складається з 90 тверджень та допомагає визначити домінування того чи іншого мотиву. В подальших дослідженнях цей тест було перероблено і адаптовано українськими вченими [1] для студентів вищих військових навчальних закладів. У новому варіанті тесту вченими було запропоновано замінити професійно-педагогічну мотивацію, яка визначалась для філологічних спеціальностей, мотивацією, спрямованою на уникнення неприємностей. У цьому контексті аналіз інформації, пов'язаної з орієнтованістю людини на досягнення певного результату, є доволі важливим та доречним, особливо в поєднанні з мотивом на досягнення успіху. Дослідження ефективності навчальної діяльності, детермінованої мотиваціями досягнення успіху або уникнення неприємностей, виявило вплив цих показників на такі характеристики, як ставлення студентів до навчання, оцінку складності навчальної діяльності та часові витрати на підготовку до занять [2; 3].

Мета статті полягає у висвітленні проблеми викладання іноземної мови в полікультурних за складом групах; обґрунтуванні необхідності розробки та впровадження спеціальних завдань, які спрямовані навчити студентську молодь сприймати різноманіття культур; порівнянні рівнів розвитку мотивації оволодіння іноземною мовою в полікультурних групах студентів, які навчалися за традиційною та експериментальною програмами.

Виклад основного матеріалу дослідження. Питання навчання в багатокультурних за складом групах стає доволі актуальним для українських вишів, оскільки кількість іноземних студентів зростає з кожним роком. Врахування культурного розмаїття та внесення відповідних змін до навчальних програм надало б можливості розширити світогляд та збагатити картини світу студентської молоді.

Таким чином, у процесі вивчення іноземної мови, яке не має обмежуватися простим засвоєнням нових слів та мовних конструкцій, слухним вбачається змістити акценти з теоретичного засвоєння правил граматики на комунікативну складову, пов'язану, зокрема, з вивченням особливостей інших культур, спираючись на природну зацікавленість студентів.

На жаль, на практиці досить часто спостерігається відсутність мотивації у студентів до виконання завдань, внесених у навчальну програму з іноземної мови (читання текстів за спеціальністю, робота над граматичними вправами тощо). Це стосується як студентів з високим рівнем володіння іноземною мовою, так і з низьким. Заохочення студентів до плідної праці вбачається можливим, якщо перетворити вивчення іноземної мови на умову, що відкриває юнакам шляхи до пізнання навколишнього світу, коли вивчення граматичних структур знаходиться «в тіні» і коли граматичні явища виконують функцію орієнтирів мовленнєвої діяльності, а не предметів пізнання.

На базі Національної металургійної академії України було дібрано декілька груп студентів, серед яких були не тільки громадяни України, а й представники країн, які умовно можна поділити на такі групи: 1) країни Центральної Африки (Ангола, Кенія, Конго, Нігерія); 2) країни, що входили до складу Радянського Союзу (Азербайджан, Вірменія, Узбекистан, Туркменістан); 3) країни Близького Сходу (Алжир, Єгипет, Іран, Йорданія, Марокко, Туніс); 4) Китайська Народна Республіка.

Емпіричну вибірку склали 151 студент I, II та V курсів факультетів: електрометалургії, матеріалознавства, комп'ютерних систем, енергетики та автоматизації, механічного, економічного, гуманітарного. Група, що брала участь у констатувальному експерименті (конт-

рольна) складалась із 72 осіб, серед яких 22 – представники інших держав. У свою чергу, у формувальному експерименті взяли участь 79 осіб, серед яких 17 були представниками інших держав, що становило репрезентативну вибірку юнаків та дівчат 17–24 років з різним рівнем володіння іноземною (англійською) мовою, різною мотивацією щодо оволодіння іноземною мовою, а також неоднаковим рівнем загального психічного розвитку. Це допомагало контролювати зовнішні змінні, які могли вплинути на результати дослідження на етапі констатувального та формувального експериментів.

Дослідне навчання проводилось у рамках занять, побудованих відповідно до програми з іноземних мов для студентів технічних вузів. Проте в експериментальних групах приблизно 15 хвилин кожного заняття присвячувалось обговоренню іноземною мовою питань, пов'язаних із особливостями різних культур, традицій, багатоманітними проявами стилів поведінки у повсякденному житті представниками різних країн. Передбачалося практичне опрацювання, збагачення та вдосконалення навичок спілкування через накопичення комунікативних засобів і досвіду.

У рамках розробленої комплексної програми розвитку полікультурної компетенції особистості студентів залучали до підготовки презентацій, присвячених історії своєї країни, архітектурним пам'яткам, цікавим фактам, пов'язаним зі святкуванням певних дат тощо. Додатково пропонувалося включення елементів образотворчого мистецтва (прослуховування уривків музичних творів, обговорення малюнків) з метою збагачення афективної сфери індивідів за рахунок зростання діапазону та якості емоцій і почуттів. Окремо обговорювались психологічні ознаки культури, до яких належать риси характеру, особливості темпераменту, специфічні ознаки поведінки, що виявляються в міжособистісній взаємодії представників різних культур, їх ставленні до світу, праці, простору, в якому вони мешкають, до особливостей сприйняття часу та ін.

Під час дослідження всім студентам було запропоновано пройти вищезгаданий (адаптований для нефілологічних спеціальностей) тест В.В. Рижова для діагностики мотивації на початку курсу та через півроку. У результаті повторного тестування було виявлено такі тенденції (рис. 1).

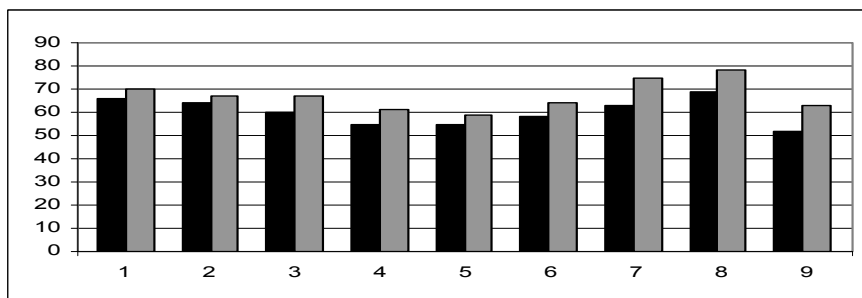

Рис. 1. Зміна мотивації оволодіння іноземною мовою в контрольних групах

Як показано на рис. 1, наприкінці навчального курсу в студентів контрольної групи перші позиції посідають мотив обов'язку без особистої значущості (8), матеріально-практичний (7) та пізнавально-освітній (1) мотиви.

Однакові позиції посідають комунікативний (3) та інтелектуально-розвивальний мотиви (2), які набрали по 67% і опинилися на четвертому місці за результатами підсумкового опитування. Слід зазначити, що інтелектуально-розвивальний мотив залишається майже на тому ж самому рівні, що і за попередніми результатами. Цей вид мотивації зазнав найменших змін у студентів контрольної групи – лише 3%. На 6% зросла позначка ідентифікаційного мотиву (6), що підняло його на одну позицію вище (на п'яте місце). Найменш актуальними виявились емоційно-ціннісний (4) та мотив «престижу» (5), які набрали по 61% та 59% відповідно.

Показники саме матеріально-практичного мотиву зазнали найбільших змін (на 12%) на фоні трохи меншого зростання (у 11%), що відбулося для мотиву уникання неприємностей (9), який змістився з останніх позицій на шосте місце.

За результатами експериментального навчання в показниках рівня розвитку дев'яти видів мотивації оволодіння іноземною мовою відбулась низка змін, згідно з якими перші місця перейшли до пізнавально-освітнього, інтелектуально-розвивального та матеріально-практичного мотивів відповідно.

За підсумками статистичної обробки даних на основі t-критерію Стьюдента було отримано дані, наведені у табл. 2.

Таблиця 2

Порівняльний аналіз розбіжностей середніх показників рівня мотивації оволодіння іноземною мовою в експериментальних групах

Вид мотивації	Середнє арифметичне		Стандартне відхилення		t-критерій Стьюдента	Рівень значущості розбіжностей, $p \leq 0.05$ $p \leq 0.01$ 1,97 2.61
	До	Після	До	Після		
1. Пізнавально-освітня	6.41	7.8	-0.39	0.3	3.9	Зона значущості
2. Інтелектуально-розвивальна	6.1	7.6	0.1	0.1	4.5	Зона значущості
3. Комунікативна	5.7	6.8	0.2	0.3	3.2	Зона значущості
4. Емоційно-ціннісна	5.1	6.27	0.1	-0.33	2.9	Зона значущості
5. «Престижна мотивація»	5.33	6.38	-0.07	-0.02	2.6	Зона невизначеності
6. Ідентифікаційна	5.61	5.91	-0.19	-0.39	1	Зона незначущості
7. Матеріально-практична	6.62	7.26	0.02	-0.04	1.9	Зона незначущості
8. Мотивація обов'язку без особистої значущості	7.1	6.9	0.1	-0.1	0.7	Зона незначущості
9. Мотив уникнення неприємностей	5.51	5.03	-0.29	0.13	1.1	Зона незначущості

Аналіз результатів тесту, наданих студентами-іноземцями, вказує на домінування таких видів, як мотивація обов'язку без особистої значущості, комунікативна та «престижна» мотивації на початковому етапі. Наприкінці курсу навчання за експериментальною програмою було виявлено значне зростання пізнавально-освітнього та інтелектуально-розвивального мотивів. Проте мотив обов'язку без особистої значущості залишається на першому місці, хоча помітним стає певний спад показників у цій категорії.

Комунікативна складова була по-різному зважена студентами чотирьох груп, до складу яких входили представники різних національностей. Представники Близького Сходу та країн, що входили до складу колишнього Радянського Союзу, дещо вище оцінили ідентифікаційний мотив, за яким йшли слідом мотив престижу та комунікативний мотив. Для представників КНР та Конго (на відміну від інших африканських країн) комунікативний мотив, навпаки, посів 4-те місце, випередив мотив престижу та ідентифікаційний мотив.

Слід зазначити, що останні позиції в цьому тесті для іноземних студентів посіли емоційно-ціннісна та матеріально-практична мотивації. Як на початковому, так і на завершальному етапах однакові низькі середні бали були отримані для мотивації уникнення неприємностей.

Висновки. Результати апробації розробленої російськими дослідниками моделі мотивації оволодіння іноземною мовою дозволили конкретизувати найважливіші теоретичні положення про соціальну обумовленість процесу навчання, зв'язки навчання та розвитку особистості, взаємну обумовленість мотивації та здібностей, провідну роль спілкування в розвитку особистості.

Доволі актуальним є спонукання студентів до руху, коли навчання стає результатом їх активного розумового пошуку, що не обмежується лише роботою під час занять. Діяльнісний підхід, що знайшов відображення в працях з психології та методики навчання іноземних мов, являє собою своєрідну філософію освіти, методологічний базис, на якому бу-

дуються різні системи розвивального навчання та освіти зі своїми конкретними технологіями, прийомами та теоретичними особливостями. Коли мова йде про отримання освіти (на будь-якому її рівні), ми не можемо казати лише про накопичення учнями знань, вмінь та навичок у рамках певної дисципліни. Важливо пам'ятати, що першочерговим є становлення особистості, її «самотворення» в процесі діяльності в предметному світі, причому діяльності не індивідуальної, а спільної, колективної.

Мотиваційна робота розгортається в горизонті міжособистісної взаємодії, обміну діями, смислами, ресурсами та ін. між учасниками спільної дії, співтовариства, посередництва, допомоги, турботи тощо. На наш погляд, урахування феномену багатокультурності при розробці навчальних програм для вишів дає можливість перетворити вивчення іноземної мови на умову, яка відкриває юнакам шляхи до пізнання навколишнього світу, що допоможе сформувати повноцінні мотиви навчання, які виступатимуть рушійними силами при досягненні студентами цілей та подоланні певних перешкод.

Список використаних джерел

1. Гринчишин О.М. Розвиток мотивації оволодіння іноземною мовою в умовах вищого військового навчального закладу: дис. ... канд. психол. наук: 19.00.09 / О.М. Гринчишин / Національна академія ДПС України. – Хмельницький, 2003. – 207 с.
2. Гришаев М.П. Типы мотивов овладения иностранным языком [Электронный ресурс] / М.П. Гришаев. – Режим доступа: <http://www.fan-nauka.narod.ru/2008-1.html>
3. Дзюбко Л.В. Діагностика навчальної мотивації: збірник методик / Л. Дзюбко, Л. Гриценко. – К.: Шкільний світ, 2011. – 128 с.
4. Рыжов В.В. Иноязычные способности / В.В. Рыжов. – Нижний Новгород: НГЛУ, 2001. – 193 с.

В статье представлены результаты исследования, проведённого в мультикультурных группах студентов, которые обучались по специальной программе.

Ключевые слова: мотивация овладения иностранным языком, обучение в мультикультурных группах, студенческий возраст.

The results of the experimental study of foreign language mastering motivation development in multicultural groups have been discussed.

Key words: motives of the foreign language mastering, multicultural education, student age.

Одержано 30.04.2014.